

МІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра психології, педагогіки і фізичного виховання

КУРСОВА РОБОТА

з психології

на тему: «Гендерні відмінності у характері міжособистісних стосунків підлітків»

Студентки 3 курсу

Педагогічного факультету романо-германської та

української філології напряму підготовки

«Англійська мова та література»

спеціальності «Середня освіта»

Групи Соа18-20

Новіцької Яни Олександрівни

Науковий керівник: к.психол.н., доцент

Шевчук В. В.

кафедра психології і туризму

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____ Оцінка ЄКТС: _____

Члени комісії:

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

КИЇВ – 2023

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЯК ЧИННИКА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ.....	6
1.1 Соціальна перцепція та міжособистісне розуміння.....	6
1.2 Психічні особливості підліткового віку	17
1.3 Гендерні відмінності у міжособистісних стосунках	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЯК ФАКТОРА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ	27
2.1 Організація дослідження та характеристика вибірки.....	27
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	28
ВИСНОВОК.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми. У 1960-х роках поняття «гендер» у тому вигляді, в якому воно використовується сьогодні — стосунки між людьми різної статі» або «соціальна конструкція гендеру» — було абсолютно невідомим і використовувалося лише для опису граматичної категорії, яка дослівно перекладається як в українській мові як «рід». Використання цього терміну поза межами граматики вважалося абсурдом.

Актуальність вивчення гендерних відмінностей у рамках міжособистісного розуміння та взаєморозуміння в юнацькому віці обумовлена необхідністю пошуку шляхів більш ефективної психологічної допомоги юнакам та дівчатам, які гостро переживають життєві проблеми, пов'язані з налагодженням міжособистісного взаєморозуміння з оточуючими.

Гендер (статева роль) є культурним і соціальним поняттям. Він визначає риси характеру та особливості поведінки, які вважаються характерними для чоловіків і жінок у певному суспільстві. Наприклад, у більшості культур жінкам приписують такі риси характеру, як уважність, покірність, емоційність, а чоловікам - лідерство, стриманість.

Фактична поведінка даної людини може відповідати прийнятому в суспільстві або, навпаки, вважатися властивою протилежній статі. Так, чоловіки сміливі та турботливі, а жінки ніжні та енергійні. У цьому немає нічого поганого. Крім того, вважається, що поєднання в людині традиційно чоловічих і жіночих рис характеру робить її повноцінною і надзвичайно дієздатною особистістю, яка обирає стиль поведінки залежно від конкретної ситуації, а не обмежується тим, що відведено для її статі.

Прийняті в суспільстві гендерні стереотипи впливають не лише на те, що дівчата та хлопці навчаються та чим вони займаються, а й на їхні стосунки, зокрема сексуальні. Ці стереотипи визначають, як повинні поводитися дівчата та хлопці до шлюбу, хто має бути ініціатором стосунків,

хто несе відповідальність за можливі негативні наслідки (наприклад, вагітність).

Більшість гендерних стереотипів допомагають підготувати хлопчиків і дівчаток до соціальних ролей, які вони виконуватимуть у дорослому віці: матері чи батька, чоловіка чи дружини. Однак деякі гендерні стереотипи сформувалися дуже давно, в зовсім інших історичних умовах. Багато з них застаріли і часто обмежують можливості людини в сучасному світі.

Необхідно також зазначити, що у вітчизняній психології та педагогіці проблема міжособистісного взаєморозуміння традиційно вирішується у рамках діяльнісного підходу у вигляді соціально-психологічних методів. За всієї спроможності цих методів, вони мають низку обмежень, пов'язаних з використанням маніпулятивних технологій, які лише посилюють нерозуміння між людьми. Гендерні дослідники, як правило, ставлять у своїх роботах цілком конкретні питання, і намагаються домогтися їхнього адекватного вивчення.

Метою курсової роботи є вивчення гендерних відмінностей у характері міжособистісних стосунків підлітків.

Об'єкт дослідження: міжособистісне порозуміння.

Предмет дослідження: гендерні відмінності у спілкуванні юнаків та дівчат.

Гіпотеза дослідження: гендерні відмінності є фактором відмінностей у міжособистісному розумінні юнаків та дівчат.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання:**

1. Вивчити поняття соціальної перцепції та міжособистісного розуміння.
2. Визначити психічні особливості підліткового віку
3. Розглянути гендерні відмінності у міжособистісних стосунках.
4. Визначити методи дослідження та вибірку.
5. Провести аналіз результатів емпіричного дослідження.

Методи дослідження:

- методика статевого диференціала В.Є. Кагана;
- опитувальник С.Бем – для діагностики маскулінності–фемінінності;
- методика визначення індексу групової згуртованості Сішора – для визначення ступеня інтеграції групи, її згуртування в єдине ціле;
- тест на оцінку самоконтролю у спілкуванні М.Снайпера – для вивчення комунікативного контролю у різних життєвих ситуаціях;
- методика «Потреба у спілкуванні» – для діагностики потреби підлітків у спілкуванні;

Експериментальною базою дослідження стала загальноосвітня школа №102 м. Києва. У дослідженні взяли участь 52 учні 9–11 класів, віком 15–17 років.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ҐЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЯК ЧИННИКА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ

1.1 Соціальна перцепція та міжособистісне розуміння

Процес розуміння і засвоєння знань іншої людини під час спілкування є обов'язковим компонентом спілкування. Умовно цей процес називають перцептивною стороною спілкування.

Сприйняття в загальнопсихологічному розумінні є частиною цілісного процесу пізнання і суб'єктивного розуміння світу. Поняття «соціальна перцепція» відображає складний процес пізнання і взаєморозуміння людей, охоплює все те, що в загальнопсихологічному плані визначається різними термінами і вивчається окремо.

Оскільки людина завжди вступає в спілкування як особистість, вона завжди сприймається іншими як особистість. Виходячи із зовнішнього боку поведінки, ми, за словами С. Л. Рубінштейна, як би «зчитуємо» іншу людину, розшифровуючи її внутрішній світ, риси її особистості за зовнішніми проявами. Враження, що виникають при цьому, відіграють важливу роль у регуляції процесу спілкування. У процесі пізнання іншої людини одночасно здійснюється його емоційна оцінка і спроба зрозуміти логіку його дій і хід його мислення, а потім вже на цій основі будувати власну стратегію поведінки [17].

Так, говорячи про перцептивну сторону спілкування, мають на увазі особливості сприйняття не фізичних, а соціальних об'єктів, до яких відноситься формування уявлень про наміри, думки, здібності, емоції, установки тощо.

Процеси соціальної перцепції включають не тільки сприйняття людиною людини, але й процес сприйняття спостережуваної поведінки, її

інтерпретацію з точки зору причин поведінки та очікуваних наслідків сприйнятої поведінки; емоційна оцінка, побудова стратегії власної поведінки.

У загальному розумінні соціальна перцепція - це багатофункціональний психологічний процес сприйняття іншої людини, її зовнішніх ознак, співвіднесення їх з її особистісними характеристиками, інтерпретація і прогнозування на цій основі її дій.

Дослідження процесу соціальної перцепції включає характеристику суб'єкта та об'єкта сприйняття, вивчення механізмів процесу міжособистісної перцепції, а також ефектів, які супроводжують цей процес. В об'єкті сприйняття доступні для спостереження лише зовнішні ознаки, серед яких найбільш інформативні зовнішність (фізичні дані, одяг) і поведінка (дії, виразні реакції). Сприймаючи ці ознаки, спостерігач (суб'єкт сприйняття) оцінює їх і робить (іноді неусвідомлені) висновки про внутрішні психологічні властивості партнера. На цій основі у нього формується певне ставлення до об'єкта сприймання. Це ставлення перш за все емоційне (подобається - не подобається). На підставі властивостей, передбачених спостерігачем в об'єкті спостереження, суб'єкт робить певні висновки щодо поведінки, яку очікує від об'єкта спостереження, і на основі цих висновків створює власну стратегію поведінки щодо об'єкта спостереження.

При знайомстві з іншою людиною відбувається її емоційна оцінка, спроба зрозуміти її вчинки, передбачити її поведінку та змодельовати її. Це досягається за рахунок використання механізмів ідентифікації, емпатії, егоцентризму, рефлексії, стереотипізації, каузальної атрибуції, ефектів соціальної перцепції тощо.

Ідентифікація. Найелементарніший спосіб зрозуміти іншу людину – ідентифікувати себе з нею, що відіграє важливу роль у спілкуванні та взаємодії.

Характеризується ототожненням (ідентифікацією) себе з іншим індивідом або групою, основою якого є емоційний зв'язок; набуття, засвоєння

цінностей, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків; копіювання суб'єктом думок, почуттів, дій іншої людини, яка є моделлю.

Ідентифікація - це спосіб розуміння іншої людини через свідоме чи несвідоме ототожнення з самим собою, шляхом спроби зрозуміти його стан, його настрої, його самооцінку, його ставлення до світу, уявити себе в його квадраті. Вона може бути повною (ідентифікація з іншою людиною взагалі) або частковою (ідентифікація за ознакою) [12].

Результатом ідентифікації є інтроекція — виділення й ототожнення з особою чи групою, перенесення, запозичення, «поглинання» певних характеристик об'єкта та проекція — приписування іншим своїх думок і почуттів.

Емпатія. Цей механізм, реалізований як емоційна реакція на проблеми інших, тісно пов'язаний з ідентифікацією. Емпатія є основним навиком, що набувається в процесі соціалізації, і передбачає здатність приймати соціальні ролі та ставлення інших, уявляти себе в соціальному становищі іншого і передбачати його реакцію.

Емпатія (співчуття) — спроба зрозуміти емоційний стан іншої людини; психічні процеси, що дають змогу зрозуміти переживання іншої людини (механізм пізнання); дія індивіда, що допомагає йому певним чином побудувати спілкування (особливий вид уваги до іншої людини); здатність, властивість, здатність проникати в психічний стан іншої людини (властивість людини, тобто емпатія).

Схильність до прояву емпатії зростає з набуттям життєвого досвіду, а також у подібних людей. Рівень емпатії залежить від здатності особистості уявити, як сприймуть подію різні люди, визнаючи право на існування з різних точок зору. Людина, схильна до емпатії, терпимо ставиться до прояву емоцій іншими людьми; глибоко проникає в суб'єктивний внутрішній світ співрозмовника, не розкриваючи власного настрою та світу; готова адаптувати своє сприйняття до сприйняття іншої людини, щоб краще зрозуміти, що з ним відбувається.

Проявами емпатії є співпереживання - індивідуальне переживання одних і тих же емоційних станів і почуттів, які відчуває інший, і симпатія - емоційне сприйняття чужих проблем незалежно від власного стану і вчинків.

Егоцентризм. Феномен егоцентризму ускладнює процес міжособистісного пізнання між людьми. Вона полягає в нездатності побачити і зрозуміти пізнавальну позицію іншої людини, нездатності оцінити факти, події, явища з її точки зору. Егоцентризм – це зосередженість особистості лише на власних інтересах і переживаннях, що призводить до нездатності зрозуміти іншу людину як суб'єкта взаємодії та самодостатню особистість. Найчастіше егоцентризм проявляється в ранньому дитинстві. У процесі розвитку і становлення особистості сила її прояву поступово зменшується [21].

Егоцентризм як природний етап становлення є нормальним особистісним розвитком. Відхилення від норми – це застрягання людини на цьому етапі, відсутність сил і бажання її подолати. Жорстка самоорієнтація не сприяє розвитку особистості. Тому егоцентричні люди живуть своїми уявленнями про добро, справедливість і любов.

Все сказане означає, що термін "соціальна перцепція", або, у вузькому значенні слова, "міжособистісна перцепція", "сприйняття іншої людини" вживається в літературі в дещо вільному, навіть метафоричному сенсі, хоча останні дослідження та в загальній психології сприйняття характеризуються відомим зближенням сприйняття та інших пізнавальних процесів. У загальному плані можна сказати, що сприйняття іншої людини означає сприйняття її зовнішніх ознак, співвідношення їх з особистісними характеристиками індивіда, що сприймається, і інтерпретацію на цій основі його вчинків.

З позицій системного підходу взаєморозуміння можна як умова посилення системи, її стійкості, наприклад системи міжособистісних спілкувань у юнацькому віці.

На рівні соціальної метасистеми відбуваються процеси асоціації та дисоціації. Асоціація проявляється як процес зближення, пристосування, вирівнювання, об'єднання членів соціуму. Дисоціація проходить низку таких шаблів, як ослаблення, виділення, відділення, розрив зв'язку.

Взаєморозуміння на соціальному рівні забезпечується узгодженістю та конвенційністю соціально-рольових очікувань, типовими шаблонами міжособистісних взаємин, наприклад, гендерними стереотипами.

Порозуміння детерміновано культурно-історичними, етнічними, цивілізаційними рамками. Це зазвичай сприймається як проблема міжкультурної комунікації. Серед факторів, що ускладнюють взаєморозуміння в міжкультурній комунікації, найчастіше згадуються такі: стереотипи та упередження, хибна інтерпретація невербальних сигналів, припущення про природну правильність власних цінностей та норм, недооцінка мовних відмінностей.

Чинники, які ведуть до підвищення міжкультурної комунікативної компетентності (і порозуміння взагалі) – мотивація, знання, навички. До чинників мотивації ставляться саме бажання партнерів дійти порозуміння, значимість контакту, взаємна симпатія, відкритість нової інформації [15].

Фактори знання включають уявлення про об'єкт та ситуацію, знання подібності та відмінностей, припущення можливості більш ніж однієї точки зору, знання альтернативних інтерпретацій. Серед навичок важливі емпатія, навички постійного збирання та оновлення інформації, створення нових категорій, корекції своєї поведінки. Це ті якості комунікантів, які сприяють порозумінню у спілкуванні.

Можна виділити п'ять ознак розуміння:

- розуміння немає об'єкта, але є предмет;
- воно здійснюється за допомогою апарату розуміння, основа якого: система понять, картина світу, принципи розуміння тощо;
- розуміння - виявлення та вибір альтернатив;
- йому властива здатність бачити за даними інше;

- це рівневий, ієрархічний процес [11].

Розуміючи щось, людина створює уявні конструкції, пов'язуючи їх з одного боку, з об'єктом, з другого, з наявними в нього знаннями про світі. Отже, розуміння - процес побудови уявних моделей окремих фрагментів зовнішнього, внутрішнього чи уявного світу.

Істотною стороною розуміння є емоційне ставлення та оцінка. Бодальов, описуючи розуміння людьми одне одного, зазначає, що з кожної людини під впливом суспільства формуються морально-естетичні вимоги, зразки, використовуючи які людина оцінює оточуючим.

Розуміння є необхідним аспектом пізнання людини людиною, її внутрішнього світу. Оскільки мотивація зацікавленості у цьому пізнанні проявляється над єдиної ситуації, а носить стійкий характер, виділяють міжособистісне розуміння, протиставляючи його взаєморозуміння, що має ситуативний характер.

Розуміння пов'язане не так з отриманням нових знань, а як з процедурами його інтерпретації, наділення змістом. Саме інтерпретація є важливою психологічною складовою розуміння. Сенсом для суб'єкта виявляється пізнавальне ставлення до змісту пізнання. У той самий час, знання є психологічними передумовами і основою його формування. У зв'язку з цим гостро постає проблема впливу гендерних відмінностей на міжособистісне розуміння, оскільки знання про них (про типову поведінку, реакції і здібності), трансформують картину світу та його сприйняття, впливаючи на ефективність розуміння та взаємодії між людьми [10].

У психологічній літературі існує кілька альтернативних підходів, які різняться тим, який аспект акцентують автори. За основу береться, наприклад, розуміння індивідуальних особливостей і мотивів поведінки один одного, або взаємне прийняття та підтримка самооцінки партнерів, або розуміння можливості чи неможливості поводитися певним чином у конкретній ситуації, або подібність світогляду та ціннісних орієнтацій як фактор взаєморозуміння. Ці та інші аспекти можна класифікувати на підставі

«зміст – структура – процес» або за критеріями ефективності взаєморозуміння – емоційними (задоволення спілкуванням), когнітивними, поведінковими (як передумовою ефективності спільної діяльності).

Розрізняти взаєморозуміння та міжособистісне розуміння пропонує Данільченко Т. В. Порозуміння предметно обумовлено і має виражений ситуативний характер. Це поняття він пропонує використовуватиме позначення результату спілкування людей, які обговорюють конкретні питання. І тут розуміння партнерами особистісних якостей вдруге, оскільки у значною мірою опосередковано їх розумінням предмета спілкування. Терміном «міжособистісне розуміння» характеризуються результати досить тривалої взаємодії людей (розуміння викладача студентом, батьком своєї дитини, начальником підлеглого тощо). На наш погляд, таке розрізнення корисне, але з одним додаванням: як основний предмет спілкування, а значить – порозуміння, може виступати і сама особистість комуніканта чи третьої особи [23].

Доцільно розрізняти суб'єкт-об'єктні та суб'єкт-суб'єктні аспекти розуміння та взаєморозуміння. Об'єктом пізнання та розуміння для суб'єкта в кожний момент часу може бути і певний предмет, явище дійсності (наприклад, наукова закономірність), та інша людина, партнер зі спілкування, або перше і друге одночасно. Для процесів першого типу, коли опосередкована роль іншого суб'єкта (наприклад, викладача) залишається поза розглядом, допустиме наступне трактування розуміння. Це – пізнавальний розумовий процес, спрямований на розкриття властивостей, зв'язків та відносин між предметами та явищами реального світу. Суб'єктом розуміння виступає людина, а предмети та явища реального світу є його об'єктами, їх властивості, зв'язки та відносини можна розглядати як предмет (мету) процесу розуміння, а коли воно досягнуто, як зміст розуміння [16]. Але часто в процесі пізнання бере участь «Інший» (наставник, викладач, колега) і виникає необхідність розуміння цього Іншого. Відомо, що сприйняття та розуміння соціальних об'єктів – інших людей та їх груп – має

вже якісно інший характер. У ранніх дослідженнях інший мислився як об'єкт зі статичним набором якостей. Зрозуміти його означало для суб'єкта приписати об'єкту деякі якості з більшою чи меншою точністю та повнотою. Суб'єкт-суб'єктний підхід, що виник пізніше, передбачає аналіз того поля смислів, яке виникає як результат зустрічної активності двох суб'єктів, як їхнє загальне надбання. Те, наскільки правильно буде інтерпретований інший, залежить не тільки від мотивів і навичок інтерпретатора, а й від диспозицій та поведінки цього іншого, який більше не мислиться пасивним об'єктом для розуміння. Тоді взаєморозуміння, наприклад, може трактуватися як наслідок узгодження цілей співрозмовників і застосовуваних ними постулатів спілкування [22]. Але при всьому закономірному інтересі до суб'єкт-суб'єктного виміру не слід забувати, що спілкування завжди відбувається з приводу чогось, тобто об'єкта, який представлений у свідомості суб'єктів часто дуже різними знаннями та відносинами. Об'єкт опосередковує відносини «суб'єкт-суб'єкт», але водночас відносини «суб'єкт-об'єкт» опосередковуються другим суб'єктом [14].

З цього методологічного міркування випливає, що емпіричне вивчення розуміння та взаєморозуміння має по можливості враховувати різні змінні: знання та відносини суб'єктів щодо один одного та ситуації спілкування; знання та відносини кожного з них з приводу предмета обговорення; особистісні, мотиваційні та когнітивно-стильові риси суб'єктів, здатні впливати на взаєморозуміння [18].

Предметну сторону мікроодиниць спілкування дозволяє виділити і так званий квадрат висловлювання, візуальна модель, яка використовується для аналізу психологічної структури висловлювання. Один бік квадрата представляє предмет висловлювання, тобто пропозиційна складова. Друга сторона представляє аспект відносини «ти-я», третя сторона квадрата – аспект самопрезентації, тобто. вираз свого "Я". І замикає квадрат апелятивний аспект висловлювання, чи спонукальна сторона. З психологічної диспозиції партнер може реагувати однією з чотирьох сторін висловлювання.

Так, більшість жінок вважають за краще інтерпретувати висловлювання з боку відносини, а більшість чоловіків орієнтовані на предметний бік висловлювання. Особи, надчутливі до аспекту ставлення у висловлюванні, все відносять себе особисто. Якщо хтось сердиться, то інший відчувається винним, якщо хтось сміється, інший відчуває себе осміяним.

Одна і та ж поведінка може сприйматися як сигнал відношення або саморозкриття. На рівні саморозкриття процес взаєморозуміння залежить від ступеня відкритості чи приховування свого актуального «Я». Чим більш відкрито висловлює свої почуття і думки промовець, тим менше насторожений слухач, фокус його уваги переноситься з необхідності аналізувати контексти на власне предмет розмови. Хто не насторожений, той може слухати більш уважно та залучено. Отримуючи такий зворотний зв'язок, той, хто говорить, відчувається зрозумілим. Це сприяє більшій конгруентності поведінки комунікантів.

Подібність соціальних установок та цінностей є безумовно важливою умовою взаєморозуміння. Складність досліджень даного чинника взаєморозуміння у тому, що ціннісні орієнтації особистості, хоч і вважаються багатьма психологами усвідомленими, який завжди відбивають дійсну ціннісну лінію, яку реалізує людина і яка здебільшого може бути пізнана лише ретроспективно.

Інша проблема полягає в тому, що, навіть маючи подібні ціннісні орієнтації (що стосується змістовних, а не формальних аспектів психіки), люди не завжди легко розуміють один одного через відмінність форми, стилю поведінки та висловлювань один одного. Щоб дізнатися базові цінності іншого за невинними ознаками, за вчинками, потрібен час[6].

Однією із суттєвих потреб людини є пошук підтверджень Я-концепції. Посилення та інтеграція цього центру свідомості є умовою психофізичної стабільності. Багато хто шукає спілкування з такими людьми, які сприяють зменшенню існуючих дисонансів у власній Я-концепції. Такі партнери ніби підтримують ззовні роботу відомих захисних механізмів, які дозволяють

зберігати позитивний образ Я, незважаючи на девальвуючий вплив інформації, що проникає як з несвідомого, так і соціальних ситуацій. Коли дві людини представляють одне для одного джерело зменшення свого дисонансу, можна говорити про порозуміння. Але надмірне прагнення комплементарної комунікації, коли очікування обох комунікантів виправдовуються, притаманно невротичних особистостей.

Відомо, що з широкого спектру вражень про навколишній світ кожна людина обирає та освоює певну інформацію, акцентуючи свою увагу на одних аспектах та нехтуючи іншими. Ця вибірковість і стиль засвоєння інформації є важливою передумовою формування різних особистостей за однакових умов середовища. На вибірковість сприйняття, а отже, і на взаєморозуміння, впливають також і гендерні стереотипи.

Соціальна ефективність та суб'єктивна цінність спілкування залежить від «бачення» предмета спілкування його учасниками, від ставлення до цього предмета. Ступінь подібності у суб'єктів спілкування бажаних способів осмислення та структурування реальності та пов'язаного з цим стилю вираження своїх думок один із авторів цієї статті запропонував називати когнітивною сумісністю. Вона пов'язана переважно зі стильовими проявами особистості у спілкуванні, хоча багато в чому відображає її змістовні аспекти - суб'єктивні уявлення про світ і людину, ціннісні орієнтації, мотиваційні риси особистості.

Більш детально зупинимося на дослідженні, в якому здійснювалася перевірка гіпотези про вплив особливостей категоріальних структур свідомості, які використовуються людьми для міжособистісного сприйняття та оцінювання, на їхнє порозуміння. Спочатку виявляли особливості категоріальних структур на вибірці студентів. Отримана структура чинників відобразила систему загальних категорій, які використовують при сприйнятті, оцінці інших покупців, безліч себе. Статева специфіка (порівнювалися юнаки і дівчата) виявилася розміщені «жіночих» і «чоловічих» об'єктів у загальному семантичному просторі[18]. Але самі

підстави категоризації як фактори сприйняття та оцінки «інших» у чоловіків та жінок навряд чи є однаковими. Результати роздільної факторизації чоловічої та жіночої матриці продемонстрували відмінності у будові семантичних просторів. Кількість значущих інтерпретованих факторів виявилася однаковою. Але їх зміст, склад шкал відрізнялися. Головна відмінність у цьому, що чинник «чутливість, емоційність» Іншого, виділений у загальному семантичному просторі, у разі отримав різне втілення.

У дівчат він розділювався на два чинники. Один із них відображав чутливість як сензитивність, тонкість переживань, естетичну вразливість (за складом шкал він виявився пов'язаний також із гуманним та відкритим стилем відносин із оточуючими). Інший, потужніший за пояснюваною дисперсією чинник, відбивав спонтанність, романтичний пошук, захопленість. На відміну від попереднього, він не включав показники відносин з іншими, а описував швидше характеристики стану свідомості.

У чоловічому семантичному просторі такого тонкого диференціювання при сприйнятті цих якостей не виявилось. Тонка, емоційно чутлива людина для юнаків одночасно є дещо неадаптованим до реалій життя романтиком із недостатнім самоконтролем. Водночас у юнаків краще диференційовано сприйняття та оцінка соціальної активності, практичності та соціальної пристосованості. У свідомості дівчат ці якості утворюють один фактор, але в чоловічій матриці окремо виділювався фактор «соціальна активність, практичність, діловитість» поряд з іншим фактором, що відображає «соціальну пристосованість – непристосованість, прийняття – заперечення цінності соціальних норм». Зауважимо, що «чоловічий» і жіночий тип – це умовні назви деяких можливих варіантів структурування соціоперцептивного образу, не обов'язково пов'язаних із статевою приналежністю[14].

Процес міжособистісного розуміння обумовлений гендерними відмінностями. Так, розуміння іншої людини у хлопчиків відбувається через інтелектуальну схожість, у дівчаток – через емоційне співчуття, переживання.

1.2 Психічні особливості підліткового віку

Рання юність (від 14-15 до 18 років) – у буквальному значенні слова "третій світ", що існує між дитинством та дорослістю. До кінця цього періоду основні процеси біологічного дозрівання в більшості випадків завершені, тому подальший фізичний розвиток можна розглядати як належне до циклу дорослості. Соціальний статус юнацтва неоднорідний. Юність – завершальний етап соціалізації. Діяльність та рольова структура особистості на цьому етапі вже набувають ряду нових, дорослих якостей.

Головне соціальне завдання цього віку – вибір професії. Вибір професії та типу навчального закладу неминуче диференціює життєві шляхи дівчат і юнаків, з усіма соціально-психологічними наслідками, що звідси випливають. Розширюється діапазон суспільно-політичних ролей та пов'язаних з ними інтересів та відповідальності.

Проміжність соціального стану та статусу юнацтва визначає деякі особливості його психіки. Юнаків ще гостро хвилюють проблеми, успадковані від підліткового етапу, - власна вікова специфіка, право автономію від старших тощо. Але соціальне та особистісне самовизначення передбачає не так автономію від дорослих, скільки чітке орієнтування та визначення свого місця в дорослому світі [5].

Юність - завершальний етап дозрівання та формування особистості. Становлення особистості включає також становлення щодо стійкого образу «Я», тобто. цілісного ставлення до себе.

Образ «Я» включає 3 компоненти:

1. Пізнавальний - знання себе, уявлення про свої якості та властивості.
2. Емоційний - оцінка цих якостей і пов'язане з нею самолюбство, самоповагу і т.д.
3. Поведінковий – практичне ставлення себе.

Юнак пристрасно хоче знати, хто він такий, чого він вартий, на що він здатний. Є два способи самооцінки. Один полягає в тому, щоб порівняти

рівень своїх домагань із досягнутим результатом. Другий шлях самооцінки – соціальне порівняння, зіставлення думок себе оточуючих.

Образи власного «я», як відомо, складні та неоднозначні. Тут і реальне «я» (яким я бачу себе в даний момент), і динамічне «я» (яким я намагаюся стати), і ідеальне «я» (яким я повинен стати, виходячи зі своїх моральних принципів), і фантастичне «я» (Яким хотів би бути, якби все було можливим), і ціла низка інших представлених «я». Навіть самосвідомість зрілої особистості не вільна від протиріч і не всі самооцінки адекватні[12].

Адекватність самооцінки із віком підвищується. Розбіжність реального і ідеального «Я» цілком природне наслідок зростання самосвідомості і необхідна передумова цілеспрямованого самовиховання.

Винятково важливою рисою особистості, багато в чому закладеної ранньої молодості, є самоповага, тобто. узагальнена самооцінка, ступінь прийняття чи неприйняття себе як особистості. На формування самоповаги впливають багато чинників – ставлення батьків, становище серед однолітків та інші

Однією з важливих потреб перехідного віку стає потреба у звільненні від контролю та опіки батьків, вчителів, старших взагалі, а також від встановлених ними правил та порядків. Значний вплив на особистість юнака надає стиль його взаємин із батьками, який лише частково зумовлений їхнім соціальним становищем.

Існує кілька щодо автономних психологічних механізмів, з яких батьки впливають своїх дітей.

1) підкріплення: заохочуючи поведінку, яку дорослі вважають правильною, і, караючи за порушення встановлених правил, батьки впроваджують у свідомість дитини певну систему норм, дотримання яких поступово стає для дитини звичкою та внутрішньою потребою;

2) ідентифікація: дитина наслідує батьків, орієнтується з їхньої приклад, намагається стати так само, як вони;

3) розуміння: знаючи внутрішній світ дитини і чуйно відгукуючись на її проблеми, батьки тим самим формують її самосвідомість та комунікативні якості;

4) механізм психологічного протидії: юнак, свободу якого жорстко обмежують, може виробити підвищену потяг до самостійності, а той, кому всі дозволяють, вирости залежним [21].

Найкращі стосунки старшокласників із батьками складаються зазвичай тоді, коли батьки дотримуються демократичного стилю виховання. Цей стиль найбільшою мірою сприяє вихованню самостійності, активності, ініціативи та соціальної відповідальності.

«Значність» для юнаків та дівчат їхніх батьків та однолітків принципово не однакова у різних сферах діяльності. Найбільша автономія від батьків при орієнтації на однолітків спостерігається у сфері дозвілля, розваг, вільного спілкування, споживчих орієнтацій.

Юнацький вік виділяється як сензитивний період для прояву сенсу життя як психологічного новоутворення, що розвивається на основі становлення головного мотиву (життєвої мети), виявлення та формулювання головного завдання, пов'язаного з віддаленим майбутнім. Наголошується, що у цьому віці внутрішній світ та індивідуальні смислові орієнтації набувають самодостатності, що переходить у надцінність. Тут формуються передумови становлення вищої системи регуляції, характерної зрілої автономної особистості – системи, заснованої на логіці вільного вибору.

Головне психологічне набуття ранньої юності – це відкриття свого внутрішнього світу. Для дитини єдиною усвідомлюваною реальністю є зовнішній світ, куди він проектує свою фантазію. Цілком усвідомлюючи свої вчинки, він ще не усвідомлює своїх психічних станів. Якщо дитина сердиться, вона пояснює це тим, що хтось її образив. Навпаки, для юнака зовнішній, фізичний світ - лише з можливостей суб'єктивного досвіду, осередком якого є сам. Знаходячи здатність занурюватися в себе, у свої переживання, молода істота відкриває цілий світ емоцій, красу природи,

звуки музики, нові фарби. «Відкриття» свого внутрішнього світу – дуже важлива, радісна та хвилююча подія, але вона викликає і чимало тривожних, драматичних переживань. Виявляється, «внутрішнє Я» може не збігатися із зовнішньою поведінкою, актуалізуючи проблему самоконтролю. Невипадково скарги на слабку волю - найпоширеніша форма підліткової і юнацької самокритики. Разом зі свідомістю своєї унікальності, неповторності, несхожості на інших приходить почуття самотності. Це породжує гостру потребу у спілкуванні та водночас підвищення його вибірковості, потреба у усамітненні, у тиші природи, у мовчанні, у тому, щоб почути свій внутрішній голос, не заглушений метушливою буденною повсякденністю.

Головним виміром часу у самосвідомості юнака є майбутнє, якого він себе готує. Мрії про майбутнє займають центральне місце у його переживаннях.

1.3 Гендерні відмінності у міжособистісних стосунках

Існує кілька підходів до вивчення відмінностей між представниками двох статей, які умовно можна поділити на біологічний, етологічний, антропологічний та соціальний та психологічний. У кожному з цих підходів виділяють певні детермінанти, що впливають на появу цих відмінностей: це, відповідно, впливи, що надаються генетично; що походять із загальних закономірностей поведінки живих істот; виниклі внаслідок культурно-історичних взаємодій народів, особливостей їхнього побуту та культури; що беруть початок при включенні до соціальних відносин, що виникають під впливом соціальних інститутів, груп, закономірностей масової поведінки.

На початку 50-х - середині 60-х років. ХХ ст. було проведено кілька антропологічних досліджень та висунуто низку гіпотез присвячених статевим відмінностям. Серед них можна виділити такі [2]:

D'Andrade R. аналізуючи крос-культурні докази, звернув увагу, що певні відмінності у темпераменті чоловіків та жінок є універсальними у багатьох культурах;

Rabban M.: раніше і більш чітко розуміння статево-рольових стереотипів спостерігається у дітей батьків, що належать до робітничого класу, порівняно із середнім класом.

Sears R.R.: чим старша і освіченіша мати, тим менш вона вимоглива до того, щоб її діти суворо дотримувалися статево-типової поведінки (маскулінної або фемінної).

Linton R. припустив, що перевага особин чоловічої статі, у поєднанні з різними ролями двох статей у репродукції та турботі про потомство, призвело до делегування чоловікам завдань, пов'язаних із полюванням, захистом.

Метою дослідження Н. Barry III було бажання зрозуміти, що впливає на появу статевих відмінностей – біологічні чи соціальні основи. Предметом дослідження стали 110 культур. Різні аспекти соціалізації дітей були проранжовані за 7-ми бальною шкалою. За змінні були взяті відповідальність та складність навчання, навчання турботі про потомство (*nurturance training*), навчання опори на свої сили (*self-reliance training*), навчання послуху, навчання досягненню мети (*achievement training*). Проаналізовані дані показали, що у 92 % культур був виявлено статевих відмінностей у соціалізації в дитячому віці. Сильні відмінності з'являються у дитячому віці. Дівчатка зазнають значного тиску у бік навчання турботі про потомство, послуху, а також відповідальності. Хлопчики ж - досягненню мети та опори на свої сили. Також було висунуто припущення, що співтовариства, що характеризуються великими, *cooperative* сім'ями схильні перебільшувати значення статево-рольових стереотипів у дітей, а невеликі (нуклеарні) сім'ї - навпаки, т.я. і мати і батько можуть взяти на себе функції один одного у разі потреби [25].

Етологи накопичили масу даних, які показують комплексну побудову у тварин гендерних проявів (genderdisplay), догляду та поведінки, пов'язаної зі спарюванням (matingbehavior). Ця поведінка розглядається як механічна та інстинктивна відповідь на генетично закладені програми. Однак на його реалізацію впливає також процес онтогенезу. Ray L. Birdwhistell, відносячи людину до видів зі слабким статевим диморфізмом, пише, що таким видам продовження роду необхідна організація поведінки, спрямовану впізнавання можливого партнера з допомогою рухів, різних положень тіла тощо.

Patrick C. Lee, підсумовуючи кілька досліджень, зауважує, що поведінка, пов'язана зі спарюванням має адаптивне значення, тому що вона пов'язані з економією репродукції. Складаючись із статево-специфічних сигналів, які набули певного значення у процесі еволюції для членів певної групи, ці сигнали послідовні і реципрокно організовані у тому, щоб призвести особин чоловічого і жіночої статі до становлення партнерами.

У психології було проведено багато досліджень на цю тему. Вони проводилися у межах чотирьох підходів, що склалися щодо гендерних відмінностей у країнах:

1) дослідження, які проводилися за допомогою тесту на Маскулінність - Фемінність, розробленого Terman&Miles, а також тест VocationalInterestInventory складений Strong;

2) підхід пов'язаний із психологією розвитку: розпочався з досліджень G. StanleyHall, які були продовжені його учнем A. Gessell. Останній, разом із Ilg, провели широке спостереження дітей і розробив пов'язані з віком (age-linked) норми розвитку (Normative-MaturationalApproach).

3) пов'язаний з теорією когнітивного розвитку (Cognitive – DevelopmentalTheory)

4) пов'язаний з теорією соціального навчання (Social - LearningTheory) [24].

Відмінною особливістю цих досліджень є їхня суперечливість, що може бути пов'язано з тим, що фізичні відмінності очевидні та універсальні, на відміну від психологічних.

Для того, щоб знайти подібні стереотипи Eleanor Emmons & Carol Nagy Jacklin переглянули близько двох тисяч джерел за статевими відмінностями у сфері мотивацій, соціальної поведінки та розумових здібностей. Метою дослідження було підтвердження (або навпаки, спростування у разі відсутності необхідних наукових доказів) існуючих стереотипів. Розділивши отримані дані на три категорії, автори отримали таку картину.

Гендерні стереотипи є стійкими для даного суспільства в даний історичний момент у представленні відмінностей між чоловіками та жінками.

Гендерні стереотипи діють як на рівні особистості, так і на рівні суспільства. Класично існує два рівні впливу гендерних стереотипів:

- гендерна ідентичність,
- гендерні ролі.

На думку дослідників, гендерні стереотипи формуються з раннього дитинства в процесі так званої соціалізації - засвоєння уявлень про правильну поведінку, розподіл здібностей і обов'язків тощо, що склалися в даному культурному середовищі. Результатом соціалізації є розвиток певної гендерної ролі. Гендерні стереотипи часто виступають як соціальні норми. Нормативно-інформаційний тиск змушує нас підкорятися гендерним нормам. Нормативний тиск працює, намагаючись відповідати гендерним ролям, щоб отримати соціальне схвалення та уникнути соціального несхвалення. Про інформаційний тиск можна говорити тоді, коли ми починаємо вважати гендерні норми правильними, оскільки перебуваємо під впливом соціальної інформації. Ми живемо в культурі, де чоловіки зазвичай роблять певні речі, а жінки – інші, де гендерні відмінності вважаються природними, і тому ми приймаємо гендерні ролі та відповідаємо їм [19].

Підпорядкування гендерним нормам можна побачити в поведінці, але не в системах переконань (конформність), або в поведінці та системах переконань (схвалення, інтерналізація), або може визначатися бажанням бути схожим на однолітка чи модель (ідентифікація). Люди різною мірою відповідають традиційним гендерним ролям, причому деякі є надзвичайно політипними серед тих, хто пережив критичну гендерну соціалізацію, де будь-яке відхилення від гендерної ролі неминуче тягне за собою жахливі соціальні наслідки.

Відповідність стереотипам щодо поведінки та особистісних особливостей чоловіків і жінок можна спостерігати в підлітковому та ранньому дорослому віці. Очевидно, вплив суспільства проявляється в тому, що поведінка, яка відповідає гендерному стереотипу, сприймається як більш прийнятна, а відхилення від стереотипу може призвести до осуду. Дівчата більш сприйнятливі до тиску з боку суспільства, оскільки вони зосереджені на стосунках з іншими.

Слід зазначити, що комунікативні характеристики та стиль спілкування хлопців і дівчат не зовсім однакові. Це стосується як рівня комунікабельності, так і характеру афіліації.

На перший погляд, хлопчики завжди активніші в спілкуванні, ніж дівчата.

Відчуття приналежності до групи однолітків і спілкування з ними набагато важливіше для хлопців, ніж для дівчат. Однак гендерні відмінності в рівні комунікабельності мають не стільки кількісний, скільки якісний характер. Зміст спільної діяльності та її власний успіх значить для хлопців більше, ніж наявність індивідуальної симпатії до інших учасників діяльності. Спілкування дівчат виглядає більш пасивним, але більш вибіркоким і доброзичливим.

Стиль спілкування тісно пов'язаний з необхідністю підтримувати культурно прийнятий нормативний канон маскулінності чи фемінності.

Чоловічий стиль, традиційно орієнтований на збереження статусу, змушує приховувати свої недоліки і зосереджуватися на досягненнях і високих цілях. Жіночий стиль покликаний зменшити соціальну дистанцію та встановити психологічну близькість з іншими. Таке нормативне ставлення змушує чоловіків приховувати свої особливості та проблеми, які здаються жіночими (наприклад, сором'язливість), що знижує ступінь їх загального саморозкриття [21].

Сором'язливість є найпоширенішою проблемою спілкування підлітків і молоді. Особливо важко це дається молодим чоловікам, оскільки сором'язливість вважається «нечоловічою» якістю. Щоб полегшити свої комунікативні труднощі, підлітки та юнаки використовують ряд специфічних і стратегічних прийомів.

Багато авторів зазначають, що для жінок пріоритетними є відносини між людьми, що також відображається на більшій важливості спілкування для жінок. Хлопчики частіше використовують структуровані типи взаємодії, ніж дівчата. Меншою мірою вони володіють прийомами і методами спілкування. Дівчата більш гнучкі і різноманітні в спілкуванні. Інші дослідники показали, що дівчата більш охочі до спілкування.

Чоловічий стиль спілкування з раннього дитинства здається більш активним і об'єктивним. Чоловіки більш безпосередні у своїх потребах, що робить їх більш зрозумілими і передбачуваними по відношенню до жінок. Чоловічий стиль підкреслює незалежність, схильність до дій, властиву людям, наділеним владою, а жіночий — взаємозалежність. Чоловіки говорять напружено, перебивають співрозмовника, голосніше, дивляться в очі, рідше посміхаються. Правда, багато залежить від групи спілкування і позиції в ній чоловіка. У виключно чоловічих групах чоловіки посміхаються і сміються рідше, ніж жінки в суцільно жіночих групах. Проте у змішаних групах чоловіки-лідери при спілкуванні з жінками-підлеглими, а чоловіки-підлегли при спілкуванні з жінками-лідерами посміхаються частіше, ніж жінки (особливо в гетеросексуальних групах) виявляють менш прямі способи

впливу на співрозмовника - менше перебивають, більш делікатні та ввічливі, менш впевнені в собі. Вони частіше ставлять запитання, повторюють їх, частіше висловлюють сумніви чи заперечення щодо своїх висловлювань, щоб пом'якшити свою думку та продемонструвати хоча б мінімальну підтримку співрозмовнику [22].

Чоловіче спілкування характеризується більшою емоційною стриманістю, прагненням до домінування, творчим і раціональним режимом взаємодії. Чоловіки спілкуються один з одним на більшій відстані, вони рідше обіймаються і тим більше цілуються. Це викликано, на думку деяких авторів, страхом бути запідозреним у гомосексуальності. Слід визнати, що ці стандарти дотримуються не в усіх країнах. У Марокко, як пише С. Берн, чоловіки можуть вільно ходити вулицями, тримаючись за руки або навіть під лікоть. Для чоловіка важливіше зміст спільної діяльності, ніж індивідуальна симпатія до партнерок.

Жінки вільніше виражають свої емоції та почуття, в тому числі з особами протилежної статі, вони мають у своєму розпорядженні більший діапазон міжособистісних дистанцій, кожна демонструє певний рівень близькості з людиною. Завдяки більшій соціальній орієнтованості жінки чіткіше усвідомлюють крихкі узи, які пов'язують людей і роблять їх спілкування більш довірчим.

Жіночий стиль спілкування пов'язаний з такими міжособистісними стосунками, які характеризуються соціально бажаними стратегіями поведінки, що свідчить про те, що жінка більше покладається на інтуїцію.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ЯК ФАКТОРА МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

2.1 Організація дослідження та характеристика вибірки

У цьому дослідженні ми поставили перед собою завдання дослідити вплив гендерної ідентичності (індикатора гендерної соціалізації) на спілкування підлітків з однолітками (індикатор процесу соціалізації в цілому).

При дослідженні гендеру в першу чергу проводять дослідження гендерної ідентичності – рольових позицій, які займають у спілкуванні незалежно від статі. Є люди з переважанням маскулінних, фемінних, андрогінних (обидві ознаки сильно виражені), статево недиференційованих (обидві риси не виражені) рис.

Відмінності в ціннісних орієнтаціях: маскулінність - незалежність, соціальна успішність, високий рівень досягнень, фемінність - любов, сім'я, людські стосунки.

З метою вивчення особливостей гендерної соціалізації та впливу статі на загальну структуру спілкування підлітків і налагодження стосунків у групі нами було проведено опитування 52 підлітків старшого віку.

Експериментальною базою дослідження була загальноосвітня школа № 102 м. Києва. У дослідженні взяли участь 52 учні 9-11 класів віком від 15 до 17 років.

Методи дослідження:

- Метод диференціації статі В.Е Кагана (див. Додаток 1);
- питання С. Бем – для діагностики маскулінності-фемінності (див. додаток 2);

- методика визначення індексу згуртованості групи Сішора - визначення ступеня інтегрованості групи, її згуртованості в єдине ціле (див. додаток 3);

- оціночний тест самоконтролю в спілкуванні за М.Снайпером - для вивчення володіння спілкуванням у різних життєвих ситуаціях (див. додаток 4);

- методика «Потреба в спілкуванні» - для діагностики потреби в спілкуванні у підлітків (див. Додаток 5).

2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження

Отримані в ході дослідження дані свідчать про переважання у підлітків андрогінного типу особистості, діагностованого у 62% піддослідних нашої вибірки (з них 53% хлопці, 47% дівчата). Жіночий тип особистості виявлено у 25% підлітків, а чоловічий – лише у 13%.

При цьому ми не знайшли ані маскулінних дівчат, ані жіночних юнаків. Крім того, в досліджуваній вибірці не виявлено жодного підлітка, гендерний портрет якого можна було б віднести до недиференційованого типу.

Самооцінка лідерства серед підлітків залежить від статі та типу особистості. Найчастіше дівчата-підлітки (23%) оцінювали себе як слабких з точки зору лідерських здібностей (1 бал за шкалою «лідерство»). Вони рідко ставили собі високу оцінку – лише 7%. Найбільш впевнено про своє лідерство заявили підлітки чоловічої статі – 86% поставили собі найвищу оцінку. Підлітки-андрогіни більш ніж в половині випадків оцінювали свою схильність до лідерства в 3 бали (56%), а в третині випадків (34%) давали середню оцінку.

Значення індексу групової згуртованості у підлітків відрізняється в залежності від типу статі. Досить високий рівень включеності в групу та взаємної єдності продемонстрували підлітки жіночої та андрогінної групи, відсоткові частки яких у групах із низьким, високим та середнім значеннями

індексу групової згуртованості практично збігаються. Серед підлітків чоловічої статі значно більше тих, хто продемонстрував низькі значення індексу групової згуртованості (29% порівняно з аналогічним показником у андрогінів і підлітків жіночої статі – 31%). Причому середні значення набагато рідше демонстрували підлітки чоловічої статі – у 43% випадків порівняно з 63% у андрогінних підлітків і 61% у підлітків жіночої статі (див. рис. 2.1).

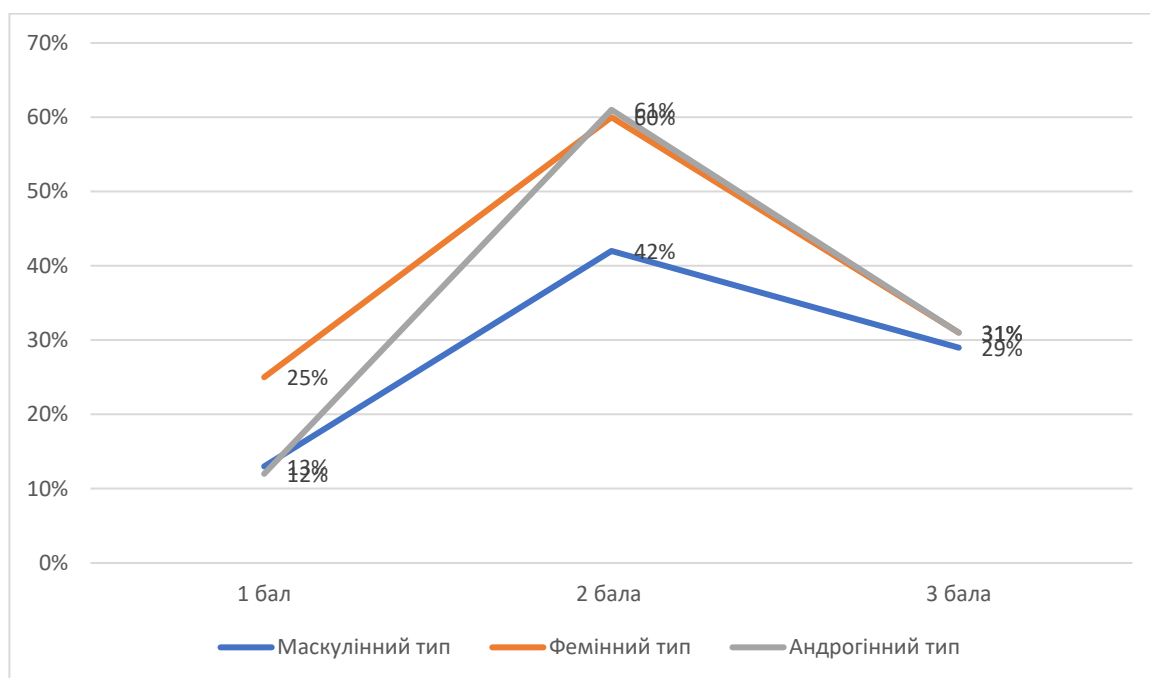

Рис.2.1 Співвідношення гендерного типу особистості та індексу групової згуртованості

Підлітки з домінуванням фемінних і андрогінних рис особистості в своїй більшості мають високі показники потреби в спілкуванні, виражене бажання підтримувати спілкування і розширювати сферу спілкування, для них важливі міжособистісні стосунки в цілому, доброзичливість і чуйність. Підлітки з маскулінним типом особистості демонструють помірну або низьку потребу в підтримці спілкування. Результати показують, що ця потреба не є домінуючою, вони не шукають нових контактів і не залежать від цих контактів. Виявляється, що гендерна ідентичність пов'язана з потребою

підлітків у спілкуванні, а саме фемінність та андрогінність визначають високу та середню потребу в бажанні підтримувати міжособистісні стосунки та розширювати сферу спілкування підлітків. Пік потреби в спілкуванні припадає на дівчат-підлітків (див. рис.2.2).

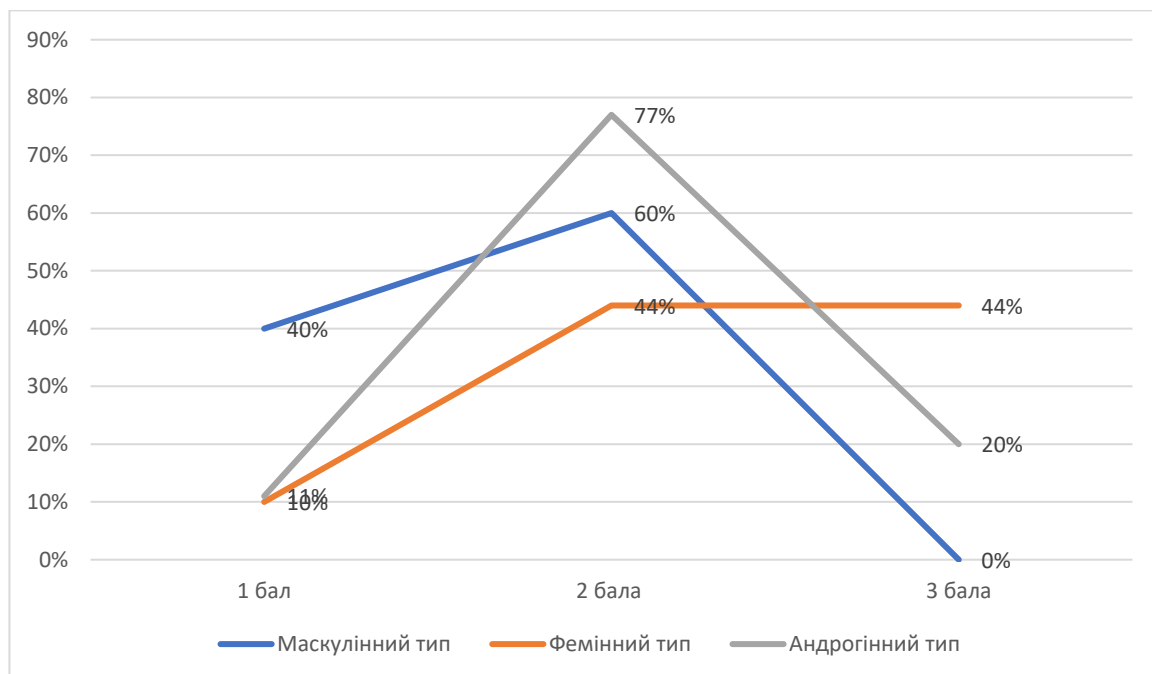

Рис. 2.2 Співвідношення гендерного типу особистості та потреби у спілкуванні

Крім того, згідно з методикою оцінки комунікативного самоконтролю М. Снайпера, у всіх підлітків чоловічої статі (100%) виявлена орієнтація на індивідуалістичні стосунки, що добре узгоджується з раніше виявленим нейтральним сприйняттям свого класу та відсутністю прагнення до спільних форм діяльності. Якщо подивитися на розподіл підлітків за типом стосунків, то очевидним є переважання колективістських (77%) і низька представленість індивідуалістичних (15%). Підлітки з андрогінним типом особистості балансують орієнтацію на колективістські (44%) та індивідуалістичні (53%) відносини.

Підлітки маскулінного типу демонструють високий рівень ділового лідерства, готові брати на себе відповідальність і організовувати роботу в класі. Ці підлітки користуються повагою з боку однолітків, що підтверджено

нашим дослідженням ($p < 0,05$). Підлітки чоловічої статі використовують суперництво як модель реагування в конфліктних ситуаціях, вони здатні змагатися і приймати рішення на шкоду іншим. Цей зв'язок між маскулінністю та вибором суперництва як способу реагування на конфліктну ситуацію отримав математичне підтвердження ($p < 0,05$). Підлітки з чоловічою ідентичністю мають середню та низьку потребу в спілкуванні, не шукають нових контактів і, незважаючи на власну лідируючу позицію, не орієнтовані на інтенсивну взаємодію. Дослідження виявило негативний кореляційний зв'язок між ступенем прояву маскулінних рис особистості та потребою в спілкуванні ($-0,298$; $p < 0,05$). Для підлітків, які входять до цієї групи, характерний індивідуалістичний тип сприйняття стосунків, відсутність прагнення до спільних форм діяльності. Для підлітків чоловічої статі характерний середній або високий рівень самоконтролю в спілкуванні. Для підлітків з яскраво вираженими маскулінними рисами особистості не виявлено чітко вираженого зв'язку з рівнем групової згуртованості.

Гендерна соціалізація дівчаток-підлітків відбувається в умовах великої потреби в спілкуванні та переважної цінності колективістського типу групового сприйняття. Дівчата-підлітки з жіночими особистісними рисами демонструють середній або низький рівень лідерства і, як правило, характеризуються найнижчими показниками групового статусу в самооцінках і соціометричних дослідженнях ділового та емоційного лідерства. Підлітки не готові брати на себе відповідальність за прийняття рішень, діяльність і долю групи, але, з іншого боку, ці підлітки не прагнуть до лідерства. Більшість підлітків жіночого типу мають середній рівень самоконтролю в спілкуванні, реагують на зміни в ситуаціях взаємодії і в більшості випадків готові підлаштуватися під партнера. Це дівчата, які сприймають свій клас як самостійну цінність, проблеми групи як власні проблеми, і більшість з них мають колективістський тип сприйняття групи. Ці підлітки мають виражену потребу в спілкуванні, про що свідчить кореляція між жіночою статтю та потребою в спілкуванні ($p < 0,05$).

Студентки з фемінними рисами обирають компроміс як тип реагування в конфліктній ситуації, тобто готові шукати і знаходити рішення шляхом часткових поступок. Ця залежність була математично підтверджена ($p < 0,05$).

Гендерна соціалізація андрогінних підлітків характеризується найбільшою варіативністю, гнучкістю та різноманітністю виявлених моделей. Підлітки з андрогінним типом особистості виявляють високий рівень лідерства, готові брати відповідальність і організовувати класну діяльність, бачать себе лідерами в класі. Ці молоді люди користуються великою повагою серед однолітків, їх часто обирають «зірками» як за комерційними, так і за емоційними критеріями. У конфліктних ситуаціях вони демонструють різні типи реагування, не прив'язані до конкретного типу реагування, розкриваючи найбільше варіантів стратегій. Підлітки андрогінного типу особистості мають високий і середній рівень самоконтролю в спілкуванні, легко вживаються в будь-яку роль, гнучко реагують на зміни ситуації, що також створює сприятливі умови для соціалізації. Студенти з андрогінною ідентичністю мають високий і середній рівень групової згуртованості, почуваються частиною єдиного колективу, активні на уроці та задоволені перебуванням. Здебільшого ці підлітки мають виражену потребу в спілкуванні (високого або середнього рівня). У підлітків-андрогінів поєднуються колективістський та індивідуалістичний типи класового сприйняття.

Вивчення структури спілкування старших підлітків, потреби та самоконтролю у спілкуванні, уявлень про власний потенціал з точки зору лідерства та аналізу структури групи на основі соціометрії структури, групової згуртованості, і тип відносин встановив ряд закономірностей щодо характеру гендерної соціалізації підлітків з різними типами особистості: маскулінним, фемінним, андрогінним. Андрогінний тип особистості є більш придатним і придатним для спілкування та групової взаємодії, що забезпечує сприятливі умови для соціалізації підлітків у цілому. Крім того, андрогінні

підлітки мають вищу самооцінку та соціальну популярність, хоча вони стикаються з потенційним ризиком бути відкинутими однолітками, які налаштовані на традиційні гендерно-рольові якості особистості. Проте згладжування контрасту між чоловічими та жіночими моделями соціалізації у підлітковій свідомості та поведінці містить певну загрозу втрати позитивної соціальної ідентичності, оскільки інститути сім'ї, школи та медіа продовжують спрямовувати молодих людей на суворі гендерно-рольові порядки.

ВИСНОВОК

Як показує практика, причини труднощів молодих людей, які можуть бути пов'язані з труднощами освоєння нових відносин, нового періоду в житті людини, багатогранні і можуть бути представлені комплексами в різних поєднаннях. Багато дослідників відзначають, що молодим людям важко розвивати стосунки з батьками та однолітками, важко засвоювати навчальний процес у школі, а це, у свою чергу, важко диференціювати міжособистісні стосунки з однолітками, батьками та вчителями, труднощі, викликані за розвитком самосвідомості. Труднощі та проблеми, які відчуває хлопчик чи дівчинка, пов'язані з найважливішими психологічними змінами та надбаннями цього віку. Разом з тим труднощі, що виникають у молодій людини, не відображають повно і повно її позиції і дії, до них не можна зводити всі прагнення і прояви її активності.

Сьогодні гендерні стереотипи змінюються по-різному в різних верствах суспільства. Таким чином, стереотип жіночності, який сформувався в ХІХ столітті, залишається популярним і досі (особливо серед чоловіків): жінка повинна бути милою, красивою, ніжною, ласкавою і водночас пасивною і залежною. Але, за уявленнями сучасних жінок, вони повинні бути розумними, енергійними, ініціативними – тобто володіти чоловічими якостями.

Змінився і стереотип маскулінності: він традиційно включав фізичну силу, придушення ніжності, функціональні стосунки з жінками, нестриманість, прояв гніву і пристрасті. Сучасний портрет оточуючого: розум цінується більше фізичної сили, допускається прояв ніжності і щирої тонкості, необхідно приборкувати «грубі» почуття, хоча у менш освічених людей стереотип маскулінності залишається більш традиційним (наприклад, як у юнаків).

У молодшому віці гендерні питання стають особливо актуальними в період навчання в новому навчальному закладі, коли студенти постають

перед вибором майбутнього життєвого шляху та сфери професійної діяльності. У суспільстві досі існують досить стійкі стереотипи про те, що основними соціальними ролями жінки є не професійні, а сімейні (матері, домогосподарки). Отже, можна зробити висновок, що виявлені нами показники комунікативності та показники гендерних стереотипів у міжособистісних стосунках свідчать про міцний взаємозв'язок, а у своїй сукупності визначають успішність розвитку особистості юнаків підліткового віку.

На думку юнаків, ідеальний хлопець, на відміну від дівчини, має загальну привабливість, силу особистості, вищий соціальний статус, сучасність, але різниця між жіночими та чоловічими якостями незначна. На думку юнаків, ідеальну дівчину повинні відрізняти емоційність, чуйність, жіночність і зверхня андрогінність.

Гендерні стереотипи дуже впливають на процес спілкування. Відповідність гендерному стереотипу формує впевненість у собі, розширює коло контактів, полегшує процес спілкування, а невідповідність гендерному стереотипу ускладнює встановлення близьких стосунків, звужує коло контактів.

Отже, можна зробити висновок, що виявлені нами показники комунікаційного процесу та показники гендерних стереотипів у міжособистісних стосунках демонструють міцний взаємозв'язок, у сукупності визначаючи успішність розвитку особистості підлітка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барінова Н. В. Психологічні особливості відношення батька як фактор формування статевої ролі «Я» - концепції у дівчат-підлітків / Н. В. Барінова. - Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 – Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х., 2006. - 203с.
2. Бару І. О. Особливості симптомокомплексу «емоційного холоду» у міжособистісних відносинах: / Бару І. О. – автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01 – Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х., 2020. - 19 с.
3. Бару І. О. Симптомокомплекс "емоційного холоду" у структурі життєвих стратегій особистості/І. О. Бару // Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія "Психологія". - 2020. - Вип. 46 (1). - С. 13-21.
4. Богдан Ж., Мовчан Я. Гендерна психологія: навчально-методичний посібник. Харків: Типографія Мадрид, 2021. 155 с.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навчальний посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. - К.: Академія, 2004. - 308 с.
6. Григорів Н. М. Категорії маскуліності та фемінінності у процесах концептуалізації дійсності / Н. М. Григорів // Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки. Розділ 1. Когнітивна лінгвістика. - 2011. - 3 (ч. 1). - С. 44-48.
7. Гритчук Г. В. Психологічні механізми формування гендерних уявлень особистості / Г. В. Гритчук // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2008. – Т. 10 – Ч. 1. – С. 108-120.
8. Данільченко Т. В. Маскулінність та фемінінність як фактор життєстійкості [Електронний ресурс] / Данільченко Т. В. // Вісник Чернігівського національного педагогічного ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=article&id=16744>.

9. Довгих Лілія Миколаївна. Вплив статеворольових стереотипів на кар'єрні домагання молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Лілія Миколаївна Долгих; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. -Київ, 2017. - 14 с.

10. Іванченко С. Багатовимірна модель гендеру // Соціальна психологія. 2017. №4. С.157-173

11. Камбалова Т. С. Дослідження гендерних особливостей формування життєвих сценаріїв особистості у юнацькому віці / Т. С. Камбалова // Теоретичні та прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2019. – № 1 (30). - С. 129-137.

12. Кочарян О. С. Метод дослідження структурної організації статеворольової сфери особистості / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, Н. В. Дармостук // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія "Психологія". - 2019. - № 857. - Вип. 42. - С.78 - 84.

13. Купцова Т. А. Архетипні засади гендерних стереотипів в українській філософії (історично-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.05 / Купцова Т. А.; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. - Д., 2011. - 19 с.

14. Литвинова В. Я. Особливості психосемантичної структури уявлень про брачного партнера у дівчат схильних до міжособистісної залежності [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Літвінова В. Я. - Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х., 2013. - 199 с.

15. Матусевич Т. В. «Нерівна рівність» сучасної гендерноорієнтованої освіти: основні напрями концептуалізації та праксеологічного втілення / Т. В. Матусевич //Філософія освіти. - 2014. - №1. – С. 218-231

16. Мацюк В. В. Психологічні механізми формування у молоді образу майбутнього шлюбного партнера : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Мацюк В. В.; НПУ ім.. М. П. Драгоманова. - К., 2008. - 266 с.

17. Осіпова Т. Ф. Вербалізація маскулінних і фемінінних стратегій та тактик невербальної комунікації / Т. Ф. Осіпова // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. - 2019. - Вип. 38. - С. 188-194.

18. Ренке С. О. Становлення професійного образу Я особистості: гендерний аспект / С. О. Ренке // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. ін. / Інст психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2019. – Т. 11. – Ч. 4. – С. 375-384.

19. Ріхлік С. В. Гендерні особливості гістоархітекτονіки вентральної групи ядер таламуса людини / С. В. Ріхлік // СМБ. - 2018. - № 2 (44). - С. 151-156.

20. Черета В. В. Гендерні індивідуально-психологічні характеристики осіб молодого віку залежно від стоматологічного статусу [Електронний ресурс] / В. В. Черета // Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії. – 2014. – № 2 (46). – Режим доступу: <http://article/n/genderni-individualno-psihologichni-harakteristikiosib-molodogo-viku-zalezno-vid-stomatologichnogo-statusu>.

21. Щудро С. А. Вікові та гендерні особливості характеру підлітків /Щудро С. А., Дроздова І. В., Журавель Т. О. // Медичні перспективи. – 2021. – №3. – С. 97 - 103.

22. Якименко О. Ю. Особливості партнерських стосунків в дівчат, які перебувають на різних етапах психосексуального розвитку / О. Ю. Якименко // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». – 2019. – № 1009. – Вип. 49. – С. 143-146.

23. Clinical utility of the Bem Sex Role Inventory (BSRI) in the Spanish transsexual and nontranssexual population / Gómez-Gil E1, Gómez A, Cañizares S, Guillamón A. et al. // Journal of Personality Assessment. – 2018. –94 (3). – P. 304-309.

24. Firestone R.W. Sex and Love in Intimate Relationships / R. W. Firestone, L. Firestone, J. Catlett. – Washington, 2016. – Washington, DC: American Psychological Association. – 338 p.

25. Hofstede G. Masculinity and Femininity. The taboo dimension of national cultures / G. Hofstede. – Thousand Oaks, CA : Sage Publications, Inc. 2018. – 238 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Методика статевого диференціалу В.Є. Кагана

Ця методика можна розглядати як вербальна модель поведінкового реагування стимул. Показники факторів статевого диференціалу для кожного з оцінюваних понять є психологічними портретами у сприйнятті випробуваного – свій портрет і портрети типових представників чоловічої та жіночої статі. Вона дає одночасно два показники статевої ідентичності – маскулінності (близькість понять «Я» та «більшість чоловіків») та фемінності (близькість понять «Я» та «більшість жінок»), що відповідає моделі маскулінності та фемінності як незалежних вимірів.

Методика складається з 18 шкал, що представляють 4 фактори. Виділяються 6 шкал факторів С (сила, домінантність, авторитарність) та по 4 шкали факторів О (оцінка, відношення), А (активність, комунікативність) та додаткового четвертого фактора, що позначається як фактор передбачуваності – П.

Усі випробувані шкалюють поняття «Я», «більшість чоловіків», «більшість жінок».

Інструкції. Оцініть:

- а) самих себе,
- б) більшість чоловіків,
- в) більшість жінок за відібраними рисами особистості.

Уважно прочитайте кожну пару рис і закресліть відповідну цифру:

3 – цілком правильно, 2 – правильно, 1 – мабуть, 0 – невизначене.

Відповідати треба якнайточніше, але не дуже повільно. Намагайтеся не вдаватися надто часто до невизначеної відповіді. Ви повинні витратити трохи більше 10 хвилин.

Опитувальний лист методики статевого диференціалу В. Кагана

Сам себе:

Плавне 3 2 1 0 1 2 3 Поривчасте

Легке 3 2 1 0 1 2 3

Глибоке 3 2 1 0 1 2 3 Дрібне

Повільне 3 2 1 0 1 2 3 Швидке

Складне 3 2 1 0 1 2 3 Просте

Слабке 3 2 1 0 1 2 3 Сильне

Повне 3 2 1 0 1 2 3 Порожне

Неповоротливе 3 2 1 0 1 2 3

Ясне 3 2 1 0 1 2 3

Ніжне 3 2 1 0 1 2 3

Гостро 3 2 1 0 1 2 3 Тупе

Сумне 3 2 1 0 1 2 3 Веселе

Мінливе 3 2 1 0 1 2 3 Постійне

Тверде 3 2 1 0 1 2 3 М'яке

Тьмяне 3 2 1 0 1 2 3 Яскраве

Активне 3 2 1 0 1 2 3 Пасивне

Розпливчасте 3 2 1 0 1 2 3 Чітке

Міцне 3 2 1 0 1 2 3

Більшість чоловіків:

Плавне 3 2 1 0 1 2 3 Поривчасте

Легке 3 2 1 0 1 2 3

Глибоке 3 2 1 0 1 2 3 Дрібне

Повільне 3 2 1 0 1 2 3 Швидке

Складне 3 2 1 0 1 2 3 Просте

Слабке 3 2 1 0 1 2 3 Сильне

Повне 3 2 1 0 1 2 3 Порожне

Неповоротливе 3 2 1 0 1 2 3

Ясне 3 2 1 0 1 2 3

Ніжне 3 2 1 0 1 2 3

Гостро 3 2 1 0 1 2 3 Тупе

Сумне 3 2 1 0 1 2 3 Веселе

Мінливе 3 2 1 0 1 2 3 Постійне

Тверде 3 2 1 0 1 2 3 М'яке

Тьмяне 3 2 1 0 1 2 3 Яскраве

Активне 3 2 1 0 1 2 3 Пасивне

Розпливчасте 3 2 1 0 1 2 3 Чітке

Міцне 3 2 1 0 1 2 3

Більшість жінок:

Плавне 3 2 1 0 1 2 3 Поривчасте

Легке 3 2 1 0 1 2 3

Глибоке 3 2 1 0 1 2 3 Дрібне

Повільне 3 2 1 0 1 2 3 Швидке

Складне 3 2 1 0 1 2 3 Просте

Слабке 3 2 1 0 1 2 3 Сильне

Повне 3 2 1 0 1 2 3 Порожнє

Неповоротливе 3 2 1 0 1 2 3

Ясне 3 2 1 0 1 2 3

Ніжне 3 2 1 0 1 2 3

Гостро 3 2 1 0 1 2 3 Тупе

Сумне 3 2 1 0 1 2 3 Веселе

Мінливе 3 2 1 0 1 2 3 Постійне

Тверде 3 2 1 0 1 2 3 М'яке

Тьмяне 3 2 1 0 1 2 3 Яскраве

Активне 3 2 1 0 1 2 3 Пасивне

Розпливчасте 3 2 1 0 1 2 3 Чітке

Міцне 3 2 1 0 1 2 3

Обробка проводиться в такий спосіб. Для кожного з понять визначаються усереднені факторні показники (алгебраїчна сума набраних балів за шкалами, що входять до фактора, ділиться на число заповнених шкал факторів) для факторів О, С, А, П. Факторні показники виражаються в числах від + 3 до - 3 (ключ до методики). Ці 4 показники утворюють особистісний

портрет, що враховує оцінку об'єкта, його домінантність, комунікативність і передбачуваність, і сам собою предмет для аналізу понять «Образ-Я» і гендерних стереотипів.

Близькість понять в індивідуальному сприйнятті обчислюється за прийнятою формулою розрахунку близькості понять:

$R = \text{Гендерні відмінності як фактор міжособистісного розуміння у юнацькому віці,}$

де R - відстань між поняттями, X - результат віднімання алгебри показника фактора одного поняття з показників того ж фактора іншого поняття. Чим менше R , тим близькі поняття, що зіставляються. Обчислюються відстані «Я» – «Більшість чоловіків» та «Я» – «Більшість жінок», як, відповідно, індекси M та F .

Такі розрахунки проводяться двічі:

1) у формулі розрахунків як показники використовуються бали за кожною з 6 шкал, що входять до фактору C ($M - F$), а одержувані індекси характеризують структуру базової ідентичності;

2) у формулі розрахунку використовуються показники факторів O, C, A, P , а одержані індекси характеризують структуру персональної ідентичності.

Міра близькості понять «Я» та «Більшість чоловіків» утворює показник (індекс M) маскулінності, «Я» та «Більшість жінок» - показник (індекс F) фемінінності. Одержувані показники маскулінності і фемінінності розглядаються як індивіда, що характеризує взаємодоповнююча пара. Індекси M і F є близькістю понять, де провідним є індекс з меншим абсолютним значенням, а індекс балансу при позитивному значенні характеризує фемінінність, при негативному маскулінність.

Інтерпретація. Базова статеві ідентичність не завжди збігається з паспортною статтю. Так, в осіб жіночої статі може домінувати показник протилежної статі (тобто відповідний захід близькості виражатиметься

меншою величиною), таких піддослідних називають ізомерними за статевою ідентичністю.

Базова та персональна статева ідентичність також можуть не завжди збігатися один з одним. Наприклад, у випробуваної чоловічої статі, маскулінної за базовою статевою ідентичністю, фемінінний показник персональної ідентичності. Це може бути, наприклад, мужній, але схильний до рефлексії, емпатичний суб'єкт.

Чим менша відстань між базовою та персональною ідентичністю, тим більша відповідність традиційним моделям статевої ролі типу поведінки (Гендерні відмінності як фактор міжособистісного розуміння в юнацькому віці = 4,25; $p < 0,05$).

За близькістю понять «Я – більшість жінок» (індекс F) та «Я – більшість чоловіків» (індекс M) піддослідні поділяються на 6 груп:

1) чоловік маскулінного типу (звичайний - базова ідентичність збігається з паспортною статтю, а персональна ідентичність може і не збігатися);

2) чоловік фемінінного типу (ізомерний – базова ідентичність не збігається з паспортною статтю);

3) жінка фемінінного типу (звичайна);

4) жінка маскулінного типу (ізомерна);

5) недиференційований тип (з низькими показниками як маскулінності, так і фемінінності);

6) андрогінний тип (високими показниками як маскулінності, так і фемінінності);

Загальну характеристику різниці між ними дає семантична близькість понять. Одержувані показники маскулінності і фемінінності розглядаються як індивіда, що характеризує взаємодоповнююча пара. Визначивши міру близькості понять, «більшість чоловіків», «більшість жінок» за показниками базової та персональної ідентичності статі, можна отримати уявлення про диференційованість гендерних стереотипів.

Якщо показники індексу М полягають у межах від -2 до -1, можна робити висновок про маскулінності, якщо показники індексу F полягають у межах від +1 до +2 - про фемінінності.

Якщо індекси F та М полягають у межах від -1 до +1, то говорять про недиференційованість.

Про андрогінність свідчать наявність одночасно показників індексу F більше +2 та індексу М менше -2.

Показники факторів ОСАП для кожного з оцінюваних понять являють собою, відповідно, три психологічні портрети у сприйнятті випробуваного: свій, типових представників чоловічої та жіночої статі.

Статевий диференціал можна використовувати аналогічно загальному набору семантичного диференціалу для вивчення сприйняття випробуваним своєї сім'ї та уявлення про свою майбутню родину. Коло показників ширше за рахунок характеризуючих маскулінність - фемінінність показників інших членів сім'ї та зіставлення себе з ними за цими характеристиками. Тут з'являється можливість вивчення сім'ї як чинника статевої соціалізації.

Методика вимірювання ступеня андрогінності С. Бем

Методика була запропонована С. Бем для діагностики психологічної статі та визначає ступінь андрогінності, маскулінності та фемінності особистості.

Опитувальник містить 60 тверджень (якостей), кожне з яких випробуваний відповідають «так» чи «ні», оцінюючи цим наявність чи відсутність у себе названих якостей. Опитувальник може застосовуватись і у формі експериментального рейтингу. У такому разі оцінка випробуваного за представленими якостями здійснюється компетентними суддями – людьми, які добре знають випробуваного.

Інструкція: Дайте відповідь на кожне твердження «так» чи «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей.

1. Той, хто вірить у себе.
2. Вміє поступатися.
3. Здатний допомогти.
4. Схильний захищати свої погляди.
5. Життєрадісний.
6. Похмурий.
7. Незалежна.
8. Сором'язливий.
9. Совісний.
10. Атлетичний.
11. Ніжний.
12. Театральний.
13. Наполегливий.
14. Палкий на лестоці.
15. Удачливий.
16. Сильна особистість.
17. Відданий.

18. Непередбачуваний.
19. Сильний.
20. Жіночий.
21. Надійний.
22. Аналітичний.
23. Вміє відчувати.
24. Ревнивий.
25. Здібний до лідерства.
26. Той, хто піклується про людей.
27. Прямий, правдивий.
28. Схильний до ризику.
29. Який розуміє інших.
30. Прихований.
31. Швидкий у прийнятті рішень
32. Сострадаючий.
33. Щирий.
34. Полагається лише він (самодостатній).
35. Здатний втішати.
36. Марнославний.
37. Владний.
38. Має тихий голос.
39. Привабливий.
40. Мужній.
41. Теплий, серцевий.
42. Урочистий, важливий.
43. Має власну позицію.
44. М'який.
45. Вміє дружити.
46. Агресивний.
47. Довірливий.

48. Малорезультативний.
49. Схильний вести у себе.
50. Інфантильний.
51. Адаптивний, що пристосовується.
52. Індивідуаліст.
53. Не любить лайки.
54. Несистематичний.
55. Має дух змагань.
56. Хто любить дітей.
57. Тактичний.
58. Амбіційний, честолюбний.
59. Спокійний.
60. Традиційний, схильний до умовностей

Обробка: за кожний збіг відповіді з ключем нараховується один бал.

Потім визначаються показники фемінності (F) та маскулінності (M) відповідно до наступних формул. F = (сума балів за фемінністю): 20

M = (сума балів за маскулінністю): 20

Основний індекс IS визначається як:

$$IS = (F - M) \times 2,322$$

Інтерпретація: якщо величина індексу IS укладена в межах від -1 до +1, роблять висновок про андрогінність. Якщо індекс менше -1, робиться висновок про маскулінності, а якщо індекс більше +1 – про фемінність. При цьому у випадку, коли IS менше -2,025 говорять про яскраво виражену маскулінність, а якщо Is більше +2,025 - говорять про яскраво виражену фемінність.

Ключ до опитувальника

Маскулінність (відповідь «так»): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінність (відповідь «так»): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Визначення індексу групової згуртованості Сішора

Призначення та інструкція. Групова згуртованість - надзвичайно важливий параметр, що показує ступінь інтеграції групи, її згуртованість в єдине ціле - можна визначити не тільки шляхом розрахунку відповідних соціометричних індексів.

Значно простіше зробити це за допомогою методики, що складається з 5 питань із кількома варіантами відповідей на кожен. Відповіді кодуються в балах згідно з наведеними у дужках значеннями (максимальна сума +19 балів, мінімальна -5). Під час опитування бали вказувати не потрібно.

I. Як би ви оцінили свою приналежність до групи?

Відчуваю її членом, частиною колективу (5)

Беру участь у більшості видів діяльності (4)

Беру участь в одних видах діяльності та не беру участі в інших (3)

Не відчуваю, що я член групи (2)

Живу та існую окремо від неї (1)

Не знаю, важко відповісти (1)

II. Перейшли б ви в іншу групу, якби надалася така можливість (без зміни інших умов)?

Так, дуже хотів би перейти (1)

Скоріше перейшов би, ніж залишився.

Не бачу жодної різниці (3)

Швидше за все залишився б у своїй групі (4)

Дуже хотів би залишитися у своїй групі (5)

Не знаю, важко сказати (1)

III. Які стосунки між членами вашої групи?

Краще, ніж у більшості колективів (3)

Приблизно такі ж, як і більшості колективів (2)

Гірше, ніж у більшості класів (1)

Не знаю, важко сказати (1)

IV. Які у вас взаємини із керівництвом?

Краще, ніж у більшості колективів (3)

Приблизно такі ж, як і більшості колективів (2)

Гірше, ніж у більшості колективів (1)

Не знаю. (1)

V. Яке ставлення до справи (навчання тощо) у вашому колективі?

Краще, ніж у більшості колективів (3)

Приблизно такі ж, як і більшості колективів (2)

Гірше, ніж у більшості колективів (1)

Не знаю (1)

Рівні групової згуртованості

15, 1 балів та вище - висока;

11, 6 - 15 бали - вище за середню;

7 – 11,5 – середня;

4 - 6,9 - нижче за середню; 4 і нижче – низька.

Додаток 4

Тест «Оцінка самоконтролю у спілкуванні» (за Маріоном Снайдером)

За допомогою цього тесту ви можете визначити рівень контролю при спілкуванні з іншими людьми. Уважно прочитайте десять пропозицій, які описують реакцію деякі ситуації. Кожне з них оцініть як правильне чи неправильне для себе. Вірне – позначте буквою У, а неправильне – буквою М.

Мені здається важким мистецтво наслідувати звички інших людей.

Я б, мабуть, міг звалити дурня, щоб привернути увагу або потішити оточуючих.

З мене міг би вийти непоганий актор.

Іншим людям іноді здається, що я переживаю щось глибше, ніж це є насправді.

У компанії я рідко опиняюся у центрі уваги.

У різних ситуаціях і спілкуванні з різними людьми я часто поведуюся зовсім по-різному.

Я можу відстоювати лише те, в чому я щиро переконаний.

Щоб досягти успіху у справах і у відносинах з людьми, я намагаюся бути таким, яким мене очікують бачити.

Я можу бути дружнім з людьми, яких я не виношу.

Я не завжди такий, яким здається.

Оцінка результатів: по одному балу нараховується відповідь «Н» за 1, 5, 7 запитання та за відповідь «В» – на решту. Підрахуйте суму балів.

0-3 бали демонструють низький комунікативний контроль, тобто. ваша поведінка стійка і ви не вважаєте за потрібне змінюватися в залежності від ситуації. Ви здатні до щирого розкриття у спілкуванні, чому деякі вважають вас «незручним» через вашу прямолінійність.

4-6 балів говорять про середній комунікативний контроль. Ви щирі, але не стримані у своїх емоційних проявах. Однак вважаєтеся у своїй поведінці з оточуючими людьми.

1-10 балів свідчить про високий комунікативний контроль. Ви легко входите у будь-яку роль, гнучко реагуєте на зміну ситуації, добре відчуваєте і можете передбачати враження, яке робите на оточуючих.

Методика складається із 33 тверджень. Випробуваний повинен відзначити на аркуші відповідей, чи згоден він чи ні з цим положенням.

Інструкція:

«... Зараз вам прочитають низку положень. Якщо ви з ними згодні, то поряд із номером положення напишіть на своєму листку «так», якщо не згодні, напишіть «ні»...».

Текст опитувальника (перелік тверджень):

1. Мені приносить задоволення брати участь у різноманітних урочистостях.
2. Я можу придушити свої бажання, якщо вони суперечать бажанням товаришів.
3. Мені подобається висловлювати комусь своє розташування.
4. Я більше зосереджений на здобутті впливу, ніж дружби.
5. Я відчуваю, що до моїх друзів у мене більше прав, ніж обов'язків.
6. Коли я дізнаюся про успіх свого товариша, у мене чомусь погіршується настрій.
7. Щоб бути задоволеним собою, я маю комусь у чомусь допомогти.
8. Мої турботи зникають, коли я опиняюся серед товаришів по роботі.
9. Мої друзі мені добряче набридли.
10. Коли я роблю погану роботу, присутність людей мене дратує.
11. Притиснутий до стіни, я кажу лише ту частку правди, яка, на мою думку, не зашкодить моїм друзям та знайомим.
12. У важкій ситуації я більше думаю не так про себе, як про близьку людину.
13. Неприємності у друзів викликають у мене такий стан, що можу захворіти.

14. Мені приємно допомагати іншим, якщо навіть це завдасть мені значного клопоту.

15. З поваги до друга я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він не правий,

16. Мені більше подобаються пригодницькі розповіді, ніж розповіді про кохання.

17. Сцени насильства в кіно вселяють мені огиду.

18. На самоті я відчуваю тривогу і напруженість більше, ніж коли я перебуваю серед людей.

19. Я вважаю, що основною радістю у житті є спілкування.

20. Мені шкода покинутих собак та кішок.

21. Я волію мати менше друзів, але більше мені близьких.

22. Я люблю бути серед друзів.

23. Я довго переживаю сварки з близькими.

24. У мене безперечно більше близьких людей, ніж у багатьох інших.

25. У мене більше прагнення досягнень, ніж дружби.

26. Я більше довіряю власним інтуїції та уяві в думці про людей, ніж судженню про них інших людей.

27. Я надаю більше значення матеріальному благополуччю та престижу, ніж радості спілкування із приємними мені людьми.

28. Я співчуваю людям, які не мають близьких друзів.

29. Щодо мене люди часто невдячні.

30. Я люблю розповіді про безкорисливу дружбу та кохання.

31. Заради одного я можу пожертвувати всім.

32. У дитинстві я входив до однієї «тісної» компанії.

33. Якби я був журналістом, мені подобалося писати про дружбу.

Резюме.

Студент: Новіцька Я. О.

Назва курсової роботи: «Гендерні відмінності у характері міжособистісних стосунків підлітків».

Ключові слова: підлітки, психологічні особливості, гендерні стереотипи, соціалізація, самопізнання, адаптація, етапи розвитку, труднощі і проблеми у розвитку підлітків.

Курсова робота присвячена вивченню гендерних відмінностей у міжособистісних стосунках підлітків. В роботі розглядається самопізнання, соціалізація, психологічний стан та труднощі підлітків у стосунках з одне одним. Дослідження вказує на важливість розвитку соціальної адаптації та зменшення впливу стереотипів на молодь для покращення розвитку.

Resume.

Student: Novitska Y. O.

The title of the course work: "Gender differences in the nature of interpersonal relationships of teenagers."

Key words: teenagers, psychological features, gender stereotypes, socialization, self-knowledge, adaptation, stages of development, difficulties and problems in the development of teenagers.

The course work is devoted to the study of gender differences in the interpersonal relationships of teenagers. The work examines self-knowledge, socialization, psychological state and difficulties of teenagers in relationships with each other. The study points to the importance of developing social adaptation and reducing the impact of stereotypes on youth to improve development.